

Helena Ranta

Uusikaupunki 16.7.2025

Rauhan Symposium

TOTUUS

Palmikkopäisenä totuus maailmaa kiersi

edessä rampojen köyhien koreillen.

Ikkunasta valhe hänet nähdessään huusi:

Voit levätä luonani, tule sisälle vain.

Arvoisat rauhan ystävät, kära vänner

Näin alkaa Vladimir Vysotskin laulu *Valhe ja totuus*, jonka hän kirjoitti jo kauan, kauan sitten. Hän oli oman aikansa toisinajattelija. Tottuus nukahti väsyneenä, ja valhe alkoi juoda shampanjaa. Sitten hän varasti totuuden vaatteet ja symbolit. Laulu päättyy pahaenteisiin sanoihin:

Valhe on totuus,

usko se veljeni vihdoin. Katso, se kiertää sun puvussas maailmaa.

Herää ja itke

Tänä päivänä meillä on valitettavasti kaikki syyt herätä ja itkeä..

Viime vuosikymmeninä valehtelijoiden klubi on kokoontunut ympäri maailmaa: Haagissa, Lontoossa, Washingtonissa, Moskovassa,

Venäjän kielessä on mielenkiintoinen erityispiirre liittyen totuuteen, joka saattaa kertoa meille jotain itse venäläisistä ja heidän identiteetistään. Emeritusprofessori Arto Mustajoki on analysoinut venäläistä totuutta laajasti Helsingin yliopiston blogissaan. Hyvin tuntemamme lehti *Pravda* – totuus – on esimerkki arkisesta ”osatotuudesta”, se on subjektiivinen ja riippuvainen siitä, kenen totuutta me tarkastelemme. Lenin ei varmaan ajatellut aikanaan sanaa tässä merkityksessä antaessaan lehdelle nimeksi *Pravda*.

Tärkeintä ei ollut mitä lehdessä kirjoitettiin vaan se, mitä jätettiin kirjoittamatta. Se, mikä oli luettavissa rivien välissä-

Toinen sana "istina", sekin siis totuus, tarkoittaa totuutta, jota ei voi kyseenalaistaa. Tällä viitataan ylevään, henkiseen totuuteen. Se kuvaa myös tieteellistä totuutta, jota tänä päivänä erityisesti tietyt poliitikot ja maallikkosaarnaajat haastavat ja kyseenalaistavat häpeilemättä.

Aleksandr Solzhenistyn kirjoitti:

Me tiedämme heidän valehtelevan,

he tietävät itse valehtelevansa.

He tietävät, että me tiedämme heidän valehtelevan,

me tiedämme heidän tietävän, että me tiedämme heidän valehtelevan,

silti he valehtelevat.

In our country, the lie has become not just moral category,

but the pillar industry of this country.

Olen henkilökohtaisesti kokenut konkreettisesti, että hieman ehkä kulunut sanonta totuus on konfliktien ensimmäinen uhri, on valitettavan ajankohtainen edelleen. Esimerkkejä löytyy lähihistoriasta lukuisia.

Nyt jo työskentelynsä lopettaneessa Jugoslavia-tribunaalissa suomalaisten asiantuntijoiden tutkijoiden luovuttamaa todistusaineistoa ei syytettyjen puolelta pystytty ristikuulusteluissa kertaakaan kumoamaan. Tietyt todistajat valehtelivat, vaikka olivat vannoneet kertovansa totuuden ja vain totuuden.

Brittiläinen Channel 4 kuvasi dokumentin työstämme Kosovossa. Tutkimme noin 200 poltettua ihmisen luuta. Tutkintatuomarin raportin mukaan kyseessä olivat suuresta polttouunista löydetty 20 miehen, naisen ja lapsen jäänteet. Otimme jokaisesta luusta DNA-näytteen. Paikallinen oikeuslääkäri esitteli minulle kaksi luukappaletta, toinen oli selkänikama. Hän kertoi sen olevan 12-vuotiaan tytön. Ensinnäkään hänellä ei ollut mitään todistetta sukupuolesta. Ja toiseksi, kyseinen nikama oli aikuisen. Aikanaan Kosovossa alkoi oikeudenkäynti, jossa oli syytettyinä kaksi nuorta miestä. Heitä syytettiin 20 murhasta. Pitkän taistelun jälkeen oikeus hyväksyi raporttimme todistusaineistoon. DNA-profiilit yhdistettyinä antropologisiin tutkimuksiin osoittivat, että kyseessä olikin kolme vähintään keski-ikäistä miestä, joista yksi oli ontunut elinaikanaan. Odotin jännityksellä tuomiota, oikeudenkäynti oli siinä vaiheessa jo siirretty Serbiaan. Miehet saivat lopulta tuomion terrorismista.

Toimin Haagin Jugoslavia-tribunaalissa oikeudenkäynnissä syyttäjän avustajana. Antamieni ohjeitten perusteella hän pystyi kumoamaan syytetyn tärkeän avaintodistajan väitteet. Todistaja, paikallinen tuttu kollega, poistui oikeussalista ja ohitti tummennetun lasikopin, jossa istuin, näkemättä minua. Tunsinko silloin voitonriemua? Ei, tunsin surua.

Kirjoitin vuosituhannen alussa muistosanat rakkaan ystäväni espnajalaisen ihmisoikeusjuristin ja Associated Pressin kuvaajan Miguel Gil Moreno de Moran hautajaisiin. Hän sai surmansa väijytyksessä Afrikassa. Miguel tuli nuorena vastavalmistuneena juristina Bosniaan ja kuvasi Srebrenican piiritystä 1994–95.

Hänen kutsumuksensa oli antaa ääni heille,

joilla ei sitä ollut tai joilta se oli riistetty,

ja kasvot heille, jotka kärsivät tai joilta ne oli murskattu.

Jotta me kuulisimme heidän huutonsa,

jotta me näkisimme heidän tuskansa,

jotta oppisimme tietämään mitä on todella tapahtunut, mikä on totuus,

jotta me tekisimme jotakin.

Miguel oli oppaani pahuuteen, hän kulki kanssani Srebrenicaa ympäröivillä vuorilla kevättalvella 1996 vainajan luota toisen luo. Kättelin Srebrenican pormestaria, jolla sanottiin olevan verta käsissään. Olin kätellyt pahuutta mutta en muista pahuuden kasvoja.

Kaksi vuotta myöhemmin Miguel toivotti minut tervetulleeksi Kosovon pääkaupunkiin Pristinaan. Vuotta myöhemmin hyvästellessämme hän kertoi odottavansa minua Grosnyssa Tsetseniassa. Vastasin, etteivät venäläiset päästä tutkijoita maahan. Olin väärässä, mutta hän oli jo jatkanut matkaansa Afrikkaan.

Konfliktien osapuolet pyrkivät syöttämään tutkijoille informaatiota, joka voi osin olla totta, useimmiten se on kuitenkin muunnettua totuutta. Meidän tehtävämme on etsiä todistusaineistoa, tutkia sitä tieteellisesti valideilla menetelmillä ja luovuttaa aineisto mahdollisia oikeudellisia prosesseja varten riippumattomalle tuomioistuimelle, joko kansalliselle tai kansainväliselle. Tutkija ei ole tuomari, hänen tehtävänsä on etsiä totuus silloinkin, kun se ei välttämättä ole kenenkään intresseissä.

Olen työssäni kokenut konfliktin osapuolten, kolmansien valtioiden edustajien sekä suomalaisten asiantuntijoiden ja diplomaattien painostusta ja jopa lahjontayrityksiä. Tieteellisesti tutkitun todistusaineiston pohjalta ei voi eikä saa tekemään johtopäätöksiä, joita se ei tue.

Armenialaisten kansanmurha 1910-luvulla on dokumentoitu perusteellisesti. Virallinen Turkki ei kuitenkaan vieläkään tunnusta sitä tapahtuneeksi. Tukholmassa tammikuussa 2004 pidetyssä kansanmurha-foorumissa Turkin suurlähettiläs kiisti kansanmurhan poiketen jo etukäteen jaetusta puheestaan. Vuotta myöhemmin Turkissa Diyarbakirissa löytyi luola, jossa oli sadoittain luurankoja. Luolan suuaukko suljettiin ja sinetöitiin. Turkin Historiallinen seura kokosi asiantuntijaryhmän, johon kutsuttiin mukaan ruotsalainen historioitsija. Hän puolestaan otti minuun yhteyttä, ja seura hyväksyi osallistumiseni. Poliittisesti tilanne oli hyvin hankala ja yhteisymmärryksessä Suomen ja Ruotsin suurlähettiläiden kanssa en osallistunut ryhmän työhön. Kun sinetti murrettiin ja kivi suuaukolta poistettiin, luola olikin jo tyhjenetty. Olisiko ollut mahdollista ajoittaa vainajien kuolinajankohta ja kuolemansyy? Näihin kysymyksiin ei haluttu saada vastausta.

Tämän vuosituhatosen alussa HY:n tutkijat toimivat YK:n pyynnöstä Perun totuus- ja sovintokomission neuvonantajina. Sittemmin toteutimme 2-vuotisen maisteriohjelman yhteistyössä Pontificia Universidad Catolica del Perun kanssa. Koulutimme paikallisia tutkijoita selvittämään maansa 20-vuotisen väkivallan (1980-2000) tapahtumia, keräämään ja analysoimaan todistusaineistoa mahdollisia oikeudenkäyntejä varten ja tunnistamaan joukkohaudoista löydettyjä vainajia.

Työskentelyn aikana sain vihjeitä Perun laajamittaisesta pakkosterilointiohjelmasta presidentti Fujimorin toisella hallintokaudella vuosina 1995-2000. Se kohdistui Andeilla asuvaan maan köyhään alkuperäisväestöön. Arvioideni mukaan mahdollisesti jopa 200 000 naista pakkosteriloitiin ja 20 000-30 000 miestä vasektomoitiin. Myöhemmin ranskalaiset tutkijat päätyivät vielä korkeampiin lukuihin. Mitään mainintaa tästä ei löydy totuuskomission loppuraportissa. Kysyessäni asiaa komission puheenjohtajalta, hän totesi, ettei se kuulunut heidän mandaattiinsa. Kysyin Katolisen yliopiston kollegoilteni samaa, ja heidän kommenttinsa oli ällistyttävä. ”Kuinka sinä sait tämän selvillä?” Ohjelman inhimilliset seuraukset ovat traagisia ja pitkäkestoisia sekä demografiset vaikutukset huomattavia. Näin jätettiin huomioimatta naisiin ja miehiin kohdistunut väkivalta.

Perun hallitus on sittemmin esittänyt julkisen anteeksipyyntönsä. Erikoissyyttäjä toisensa jälkeen on eronnut, ja suurin odotuksien aloitetut oikeudenkäynnit ovat keskeytyneet.

Presidentti Trump ja hänen kannattajansa toivat totuuden rinnalle ”vaihtoehtoisia” totuuksia, jotka olivat osoitettavissa valheiksi. Tänään puhutaan keskenään kilpailevista totuuksista?

Venäjän erityisoperaation alkaessa sitä perusteltiin väitteellä, että itä-Ukrainassa oli meneillään kansanmurha. Todisteita ei ole kuitenkaan toistaiseksi esitetty. Kun Butšan joukkohaudat löydettiin, niitä väitettiin lavastukseksi. Väistämättä mieleen tulevat Timisiora, Srebrenica, Rogovo ja monet monet muut.

Meidän on pyrittävä selvittämään totuus sotien ja konfliktien keskellä. Elonjääneillä on oikeus totuuteen ja tietoon mitä heidän kadonneille läheisilleen on tapahtunut. Tämä oikeus on universaali. Tänään se on kaatuneitten venäläissotilaiden äideillä ja vaimoilla.

Tänään se on ukrainalaisilla. Vain totuus voi auttaa heitä sulkemaan oven menneisyyteen ja aloittamaan oman yhteisönsä ja yhteiskuntansa jälleenrakentamisen.

Meillä on tutkijoina velvollisuus varmistaa totuudellinen historiankirjoitus ja taistella tarkoitushakuista, vääristelevää historian uudelleenkirjoitusta vastaan.

Totuus on sotien ja konfliktien ensimmäinen uhri. Näin on jälleen kerran tapahtunut.

Eivät sodat ala sattumalta. Niitä edeltää huolellinen suunnittelu, ja aina on aikaa reagoida, jos niin haluamme. On olemassa kahdenlaisia päätöksentekijöitä:

heitä, jotka päättävät aloittaa sodan ja

heitä, jotka seuraavat sen kehityskulkua, pitävät kokouksiaan, ovat huolestuneita ja lopulta päättävät olla tekemättä mitään.

Vi får aldrig tro att Förintelsen inte kunde hända igen.

Folkmord är aldrig en slump.

De händer därför, att det finns

människor som vill dem ske,

människor som genomför för dem och

människor som låt dem ske.

Tystnaden talar sitt språk, att inte ingripa är medbrottslighet-

Emme saa tuudittautua uskoon, etteivät Sandarmoh, holodorom tai holokaust voisi toistua. Ne voivat toteutua siksi, että on olemassa

ihmisiä, jotka haluavat niiden toteutuvan,

ihmisiä, jotka ovat valmiita toteuttamaan ne, ja

ihmisiä, jotka sallivat niiden toteutuvan.

Meidän on muistettava, että hiljaisuus on yksi sanojen muoto ja toimimattomuus rikoskumppanuutta.

Tänä päivänä hiljaisuus Gazan ympärillä on järkyttävä osoitus piittaamattomuudestamme ja kylmyydestämme inhimillisen hädän keskellä. Ilmakuvat kertovat alueen lähes täydellisestä tuhosta, ihmiset kuolevat ruokajonoissa, ja yli 2 miljoonaa ihmistä uhkaa nälänhätä.

Olemme unohtaneet Shabran ja Shatilan verilöylyn vuonna 1982. Muistaako teistä joku vielä Jeninin pakolaisleirin tuhoamisen vuonna 2002? Minä muistan sen hyvin konkreettisesti. Silloinen YK:n pääsihteeri Kofi Annan nimitti selvitysryhmän, jota johti presidentti Ahtisaari. Toimin ryhmän neuvonantajana, ja me työskentelimme Genevessä Kansojen Palatsissa. Saimme analysoitavaksemme eri maiden tiedustelupalvelujen materiaalia ja odotimme Israelin hallituksen lupaa päästä leirille. Oliko leirin sairaalan happipullovarasto tuhottu? Estettiinkö ambulanssien tulo porteilla hakemaan loukkaantuneita? Toimiko tietyssä rakennuksessa pommi-iskuja valmisteleva terroristiryhmä? Nämä ja monet muut kysymykset jäivät vaille vastausta. Israelin hallituksen juridinen neuvonantaja brittiläinen Daniel Betlehem piti mahdollisena, että Israelia voitaisiin syyttää sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. Myöhemmin Daniel soitti minulle ja kutsui minut puhumaan Lauterpacht-instituuttiin. Totesin luennossani hänen neuvoillaan estäneen totuuden selvittämisen. Näin Jeninistä on kaksi totuutta: israelilaisten ja palestiinalaisten.

Refaat Alareer, palestiinalainen runoilija ja englanninkielen professori, kirjoitti kaksi kuukautta ennen kuolemaansa Israelin iskussa:

If I must die

you must live to tell my story, to sell my things,

to by a piece of cloth and some strings,

so that a child somewhere in Gaza –

while looking heaven in the eye

awaiting his dad who left in a blaze

and bid no one farewell,

not even to his flesh, not even to himself –

sees the kite, my kite you made flying up above,

and thinks for a moment –

an angel is there bringing back love.

If I must die, let it bring hope.

Ruotsalainen Helga Henschen kuvaa sanojen ja totuuden voimaa runossaan *Tala, du som ännu har läppar*

....

ord kan bli solar

ord kan bli floder

ord kan öppna portar

och bygga broar

ord kan stöta tyranner

om tillräckligt många av oss

beväpnar sig med ord

Tala

Det är vår skyldighet mot dem,

som talade medan de ännu hade läppar.

.....

sanat voivat syöstä vallasta tyrannit

jos riittävän moni meistä ottaa aseeseen sanan

Puhu

Se on meidän velvollisuutemme heitä kohtaan,

jotka puhuivat silloin kun heillä vielä oli huulet.

Uudenkaupungin Rauhan symposium tarjoaa ainutlaatuisen mahdollisuuden meille kaikille keskustella kipeistä asioista, haastaa asiantuntijoita aitoon dialogiin ja ennen kaikkea kyseenalaistaa omia piintyneitä käsityksiämme. Toivon, että totuuden etsiminen ja puolustaminen tässä kiehuvässä ajassa ja tulevaisuudessa säilyy johtotähtenä elämässämme. Emme saa jäädä sivustakatsojiksi. Meidän on lopetettava rankaisemattomuuden kulttuuri, joka on ollut ja on edelleenkin niin monen väärintekijän pelastus. Tähän me tarvitsemme totuutta.

Jugoslavian hajoamissotien aikana runoilija Zlatko Dizdarevic kirjoitti Sarajevon sotapäiväkirjan. Hän kuvaa sotaa vapaasti suomennettuna näin:

Ei tämä ole sota,

tämä on kauhu, jolla ei ole nimeä

tämä on musta aukko kaiken järjellisen ajattelun kirjossa.

Anselm Hollo on kääntänyt teoksen englanniksi.

This is not a war,

this is a horror that has no name,

this is a black hole in the spectrum of all reasoned thought.

Otan vapauden lisätä tähän vielä

This is the end of Humanity.

Kansanmurha ei ole vain kuolema, tuhansia ja miljoonia kuolemia, se on myös eloonjäämisen kirous.

Emme saa unohtaa eloonjääneitä, emme tuomita heitä toisenlaiseen kuolemaan: unohdukseen.

He ovat meidän opettajiemme, ja heillä on vain meidät.